

Stjepan MRAZ

IZ PROŠLOSTI KUĆNIH ZADRUGA U HLEBINAMA

Ukratko o kućnim zadrugama u Hrvatskoj

Razvojem feudalizma povećava se seljačka populacija što uključuje i kućne zadruge. Seljaci, nakon ukidanja kmetstva u 18. i 19. stoljeća postaju gospodari zemlje koju su kupnjom ili zakupom dobili od feudalaca te na taj način povećavaju svoja kućna gospodarstva. Kmetstvo u Hrvatskoj pravno je ukinuto 1848. godine za vrijeme vladavine bana Josipa Jelačića. Od tada kmetovi postaju gospodari zemljišta i sve manje su ovisno od vlasti feudalnih gospodara.

Preteča kućnih gospodarstava bile su kućne zadruge, kojima su upravljali stariji članovi obitelji, najčešće otac i mati, dok su sinovi, snahe, zetovi i djeca činili članstvo zadruge. Osnovna karakteristika kućnih zadruga bila je ta što svi članovi zadruge žive u istoj kući, pod istim krovom. Svaka uža obitelj (muž, žena, djeca) imala je svoju posebnu sobu, "komoru", u kojoj su obitali samo oni, a zajednička prostorija bila je kuhinja u kojoj se kuhalo jelo za sve članove zadruge. Kuhinja je služila kao prostor za blagovanje, te boravak preko dana, više u zimsko vrijeme. Od ulične strane postojala je jedna oveća soba, ili dvije, u kojima su održavani svatovi, zajedničke proslave, imendani, proslave blagdana, te ispraćaji pokojnika.

Glavar kućne zadruge, obično otac, rukovodio je zadrugom, uređivao odnose unutar zadruge i predstavljao ju. Brinuo se za što veće prihode i podmirenje rashoda, naročito poreza prema državi, te podmirenje potreba članova zadruge; od prehrane, obuće, odjeće i školovanja djece. Glavar zadruge odlučivao je što će se raditi na polju, u okviru kuće, brinuo je o stoci, te planirao sjetvu na određenim parcelama zadruge, i ubiranje plodova. Pri tome je uvažavao i mišljenje članova zadruge, ali posljednja riječ konačne odluke bila je njegova. U zadrugama postojala je podjela poslova na muške i ženske, te mlađe i starije osobe. Muški su obavljali uglavnom teže poslove. Njihov posao bio je oranje, drljanje, sijanje, kosiđba, utovar i istovar sijena i sl. Žene su im donosile hranu na polje, sušile sijeno, stavljale osušeno u stogove (kupove). Brinule su o djeci, a zajedničku brigu vodile su bake, dok su majke bile na polju. Briga o stoci, od hranjenja čišćenja, pojenja bila je zajednička - i muška i ženska, no tu je postojala podjela poslova. Muškarci su uglavnom redili konje i krave, stavljali sijeno u jasle i pojili stoku, dok su žene dojile krave i pojile telad. Brigu o spremanju jela vodila je baka i starije snahe,

dok su mlađe posluživale ukućane jelom i prale suđe.

Navečer, napose u zimsko doba žene su plele i tkale, spremale djecu na spavanje, čijale perje, a muški runjili kukuruz ručnim runjačima “na šake”, a ponekad kartali i prepričavali dnevne dogodovštine i “priče iz davnine”. Ponekad se i zapjevalo koju pjesmu. Prilikom čijanja perja (uglavnom gušćeg) priređivane su i veselice uz muziku, pjesmu i ples.

Kućne zadruge Hrvata karakteriziralo je krvno srodstvo, zajednička imovina, jedinstveno gospodarenje sa manje i više sudjelovanja pojedinaca u planiranju, kućni red tj. Podjela poslova i dužnosti članova zadruge u čemu su sudjelovali svi članovi na čelu sa glavarom zadruge. Uz zadružnu imovinu postojala je i “privatna” kojom je raspolagala uža obitelj. Radilo se tu o zemljištu “Osebunjek” koji su snahe udajom donijele u zadrugu kao miraz. Ono u pravilu nije ulazilo u imovinu zadruge, ako drukčije nije bilo dogovoreno. Većina potreba zadrugara, počevši od prehrane, odijevanja, školovanja djece, itd, pokrivala su se iz ostvarenog zajedničkog prihoda zadruge, koji se najprije ulagao u proširenje zadružne imovine, a preostali iznos prihoda koristilo se za pokrivanje potreba unutar zadružne kuće. Proširenje zadružne imovine vršilo se kupovinom zemljišta, gradnjom poljoprivrednih objekata u cilju povećanja proizvodnje, za što se uzimao kredit od banaka i štedno - kreditnih zadruga.

Kućne zadruge u Hlebinama spominju se od njihovog postanka koje se kao naselje spominju od 1690. g. Na mjestu Hlebina godine 1334., spominje se selo Struga sa crkvom na Svetinjskom brijegu, koju su srušili Turci 1552. g. nakon što nisu mogli osvojiti Đurđevac. Usmenom predajom od postanka Hlebina spominje se nekoliko većih kućnih zadruga, kao: Saprlotova, glavara Ivana Pakasina, oko 1850. g. sa sinovima Antunom, Đurom i Stankom. Sva braća živjela su sa roditeljima u istoj kući. Zatim se spominje Jendrusina kućna zadruga u “malom sokaku” (sada ulica Stjepana Radića), zatim Kokorova zadruga, braće Matije, Ivana i Andre Kokor u Gornjem kraju, Gabajinina kućna zadruga preko puta Osnovne škole, Matanova kućna zadruga preko puta kuće Josipa Generalića, zatim Mraskova zadruga, glavara Franje Mraza, na (starom) kućnom broju 207, (danas ulica Ljudevita gaja k. br. 81). U narednom poglavlju slijedi poseban osvrt o Mraskovoj zadruzi, koja je bila jedna od većih po broju članova i po poljoprivrednim površinama i inventaru koji je posjedovala.

Kućna zadruga glavaru obitelji Franje i Jalže Mraz

Ova zadruga datira prema gruntovnim i katastarskim podacima od 1885. i traje do 1910. godine. Glavar Franjo Mraz (1841.-1913.) sa suprugom Jalžom rođ. Matina (1844.-1913.) imali su četiri sina; Jakoba (1863.-1921.), Iliju (1869.-

Kućna zadruga Franje i Jalže Mraz u Hlebinama. Kuća sa gospodarskim zgradama, dvorište i voćnjak, kućne zadruge MRAZ, na kućnom broju 207. Crtež Petre Ružman, 26.12.2009.

Članovi kućne zadruge: sjede - glavari zadruge Franjo i Jalža; stoje: s lijeva, snaha Margareta i kćerka Marija, te sinovi Šimun, Đuro, Ilija i Jakob, sa suprugom Agatom, snaha Monika sa sinom Franjom, zatim sluga zadruge (ime nepoznato). Snimljeno oko 1910.

Dio inventara kućne zadruge za spremanje jela, predenje, tkanje, peglanje veša, sijanje brašna, praćenje vremena (sat) itd.

Posljednji vlasnik dijela kućne zadruge Stjepan Mraz, snimljen kraj postojećeg starog koša za kukuruz Mrazove zadruge. Snimljeno 2010.

Stara zadružna vaga, za terete do 500 kilograma, upotrebljavana za vaganje tržišnih viškova, kod prodaje poljoprivrednih proizvoda. Snimljeno oko 2010.

Zadružni ručni runjač marke "Budapest" još uvijek sposoban za upotrebu. Snimljeno 2010. (Napomena: Vaga, runjači i još neki stari alati, poklon je i pok. Josipu Generaliću u stvaranju etnografske zbirke u Hlebinama.)

1943.), Đuru (1872.-1949.) i Šimuna (1875.-1931.). Sva četiri sina, doveli su ženidbom svoje supruge u zajedničku zadrugnu kuću te svi zajedno živjeli pod istim krovom sve do raspada zadruge. Svaki bračni par imao je svoju posebnu sobu, komoru, u kojoj su obitavali s djecom, uglavnom u kasnijim satima i noću, dok su danju boravili u zajedničkoj sobi (povećoj kuhinji), što se u današnjim prilikama naziva "dnevnim boravkom". Na mjestu stare Mrazove (Mraskove) kuće sagrađene od pletera i pokrivene raženom slamom, sagrađena je nova kuća kao i gospodarske zgrade, pošto su sve stare građevine do temelja izgorjele u velikom požaru koji je zadesio Hlebine 1893. godine. Slijedeće 1894. godine na mjestu stare kuće izgrađena je nova zidanica, pokrivena crijepom, ali zasebno od gospodarskih zgrada, štala i štaglja, tako da je od opasnosti od požara svaki objekt bio odvojen po nekoliko metara. Uz gospodarske zgrade izgrađene su i dvije šupe za alat i ogrjevno drvo, te dva koša za kukuruz.

Od stočnog fonda zadruga je posjedovala prosječno po dva para konja, četiri krave, po dvoje teladi i ždrebadi, po tri suprasne krmače, dvadesetak nazimaka, te po šest do osam tovljenika za klanje. Od peradi bilo je oko pedesetak kokošiju, dvadesetak gusaka i pataka, i po desetak pura.

Od inventara i alata zadruga je posjedovala dvojica zaprežna kola, dva pluga i dvije drljače, stupu za konoplje, stupu za proso i jabuke za pravljenje mošta (jabučnice), runjač za runjenje kukuruza marke "Budapest", vagu kapaciteta 500 kg, tkalački stan (nered), nekoliko kolovrata za pređenje pređe od konoplje, drvene sanjke za prijevoz tereta zimi, pretežito drva za ogrjev iz šume, zatim ostali sitni inventar; motike, kose vile, vrteći brus, napravu za izradu držala za motike, kose i sl. zvanu "kobilina".

Od obradivog i neobradivog; šumskog i vodoplavnog zemljišta, zadruga je posjedovala oko 22 katastarskih jutara, od čega 14 jut. oranica, 5 jut. livada, 1,5 jut. šume i oko 1,5 jut. vinograda. Najveći dio zemljišta bio je uz kuću, zvano Mjesna rudina, vrt i Ledvenica, dok se nešto dalje od kuće nalazilo zemljište zvano: Kozarnice, Velike Hlebine, Domaći berek, Brezova Greda, Dlakovice, Svetinje, Klepa, Bengerica, Zgori, Bezdenec (sve k. o. Hlebine) dok je u k. o. Novačka bilo zemljište zvano "Preki", nastalo velikom poplavom 1827. godine skretanjem glavnog toka rijeke Drave na sjever. Tako je općini Hlebine pripalo 100 jut. nekad prekodravskog zemljišta, koje se i dan danas vodi u katastarskim knjigama kao katastarska općina Novačka. Vinograd zadruga vodio se pod k.o. Plavšinc. Pored vinograda je imao nešto šume, uglavnom agacije za kolje. Velika drvena kljet sagrađena je u sredini vinograda 1887. godine, od koje je nakon rušenja, prije nekog vremena, sačuvana drvena brava (ključanica) sa ugraviranom godinom izrade (1887).

Na oranicama sijao se uglavnom kukuruz, raž, zob, nešto pšenice, krumpir, a kao među kultura grah, tikve, konoplja i sl. te postrno stočna repa i heljda.

(Ilijino potomstvo).
Ilijin sin Ivan Mraz, sa
suprugom Marijom.
Snimljeno oko 1930.

(Đurino potomstvo).
Franjo Bardek, Đurin
unuk, sa suprugom Zlatom
i kćerkama Vlastom
i Đurđom, Đurinim
praunukama. Snimljeno
oko 1958.

Šimunova praunuka Sanja
Ružman sa kćerkama
Petrom i Jelenom,
Šimunovim škun
unukama, te bakom
Marijom Mraz (u sredini).
Snimljeno 1966.g.

(Đurino potomstvo). Mladenci: Unuk
Franjo Bardek, sa mladenkom Zlatom
rođ. Matina, te roditeljima i sestrom
Viktorijom udatom Mustafa, u sredini.
Snimljeno 1948.

Ilijin šukukunuk Branko Belec
sa sinom Anđelkom (desno) i
velečanim Josipom Đurkanom
(u sredini).

(Šimunovo potomstvo).
Vjenčanje Franje Tropšeka sa
Šimunovom i Monikinom
kćerkom. Anom, (sjede sa
strane). Snimljeno oko 1933.

Berba vinograda sa težacima Rajčevih
(Belčevih), kasnije vezanih bračnom
vezom između Marije Mraz, iz zadru-
ge Franje Mraz i Zlatka Belec iz loze
Rajčevih

Konoplja je služila kao sirovina za izradu domaćeg platna, koje se u nekoliko proizvodnih faza proizvelo u finalni proizvod, tj. platno koje se upotrebljavalo za posteljinu, donje rublje, vreće za žito, ponjave, stolnjake, plahte za nošenje sijena itd. Bila je to na neki način mala tekstilna industrija u okvirima zadruga za vlastite potrebe.

U vrtu sijale su se povrtno kulture; grašak, mahuna, rajčica, mak, salata, peršin, luk, češnjak, celer, komin itd. U dvorišnom dijelu kuće bio je voćnjak s jabukama, kruškama, šljivama, orasima, trešnjama i djelomično lješnjacima. Voće se jelo svježe i sušeno, posebno jabuke i šljive od kojih se spremao čaj i pio obično zimi. Za spremanje čaja koristila se i kamilica, lipa, šipak, i sl. koji se nakon berbe sušio na tavanu i pio obično zimi.

Livade (sjenokoše) bile su prirodne s običnom travom i umjetne s djetelinom – njemačkom i talijanskim ljuljem. Prinos s umjetnih livada bio je znatno viši nego na prirodnim, ali je zahtijevao i veće ulaganje u gnojidbi i obradi. Sijeno s livada, dobro osušeno, spremalo se u štagalj s dvije parme te u potkrovlje štale. Kukuruz nakon berbe spreman je u koševu ispletenih od vrbovog pruća, a raž, zob, pšenica i grah u posebne drvene škrinje na tavanu. Krumpir i repa spremni su u trap u ukopan u zemlju, obložen slamom i kukuruzovinom te ponovo zatrpan zemljom radi zaštite od krađe. Zimske jabuke držane su u špajzi, u polici pokrivene plahutama radi zaštite od smrzavanja.

Svinjsko meso sušilo se na tavanu u drvenoj pušnici izgrađenoj uz dimnjak. Dok se meso osušilo, rupa na dimnjaku se zatvorila ciglom, meso izvadilo iz pušnice i stavilo na tavanke rogove (roženice), otvorili se prozori na tavanu i meso dalje sušilo na vjetru.

Kupus (zelje) kiselilo se u kaci, narezan i posoljen te privremeno držao u kuhinji, a nakon što je provrio i ukiselio se, kaca je premještena u špajzu, u kojoj je temperatura bila povoljnija (niža) kako se kupus i ukiseljena repa ne bi prekiselili ili pokvarili.

Vino se držalo u vinogradu u posebnoj prostoriji, koja je bila ukopana u zemlju kako bi se postigla niža temperatura. Vino je bilo spremljeno u drvenim bačvama zapremine 200 do 500 litara. Bačve su bile smještene na drvenim genterima. Prostorija u kojoj se držalo vino bila je natkrivena drvenim daskama na kojima je stajalo sijeno sve do ispod krova, što je služilo kao izolator, kako zimi od smrzavanja, tako i ljeti od ponovnog vrenja. Zadruga je posjedovala vinograd s oko 2000 čokota i godišnjom berbom oko 3000 litara vina koje je rijetko “cicknulo”. Ono se nije stiglo prekiseliti jer ga je brojna družina popila znatno prije nove berbe. U mjesecu srpnju bačve su počele zoriti. One su se tukle u drvenoj stupi, kiselile u kacama i nakon vrenja jabučnica je zamijenila vino, koja je, ponekad i nije, dočekala novu berbu vinograda, krajem rujna. Vino se kući dopremilo stočnom zapregom u manjim bačvama po 50-100 litara i stajalo u “špajzi”, koja

Obitelj Josipa Mraza, Šimunovog sina. Do njega stoji supruga Marija, te sin Stjepan, unuk Šimunov. Snimljeno oko 1961.

Šimunova praunuka Sanja Ružman sa kćerkama Petrom i Jelenom, Šimunovim šukun unukama, te bakom Marijom Mraz (u sredini). Snimljeno 1966.g.

Barina unuka Nevenka Kallay. Snimljeno oko 1987.

Barin (Staričin) unuk Željko Dolenc. Snimljeno oko 1987.

je oko pola metra bila niža od nivoa kuhinje, kako bi se održavala poželjna temperatura. U glavnom su sve prehrambene namirnice, za svakodnevnu uporabu stajale u špajzi, koja je služila, kao danas hladnjak.

Rakija od šljiva bistrica također je bilo piće za okrjepu, koja se najviše pila pri košnji trave u jutarnjim i večernjim satima. Znalo se u zadruzi "ispeći" i do 150 litara rakije. Od šljiva se slagao i pekmez, ali znatno više odlazilo je za proizvodnju rakije. Pekmez su više koristile žene za spremanje kolača i za dječje međubroke.

Hrana članova obitelji u zadruzi sastojala se od namirnica uglavnom proizvedenih u domaćinstvu. U mjesnim trgovinama kupovale su se samo nužne potrepštine; sol, papar, šećer, kavovine, šibice, kamenci za upaljače, materijali za muška odijela i ženske haljine, za svećane zgrade.

Osnovne domaće namirnice za jelo bila su svinjsko meso, slanina, špek, meso od peradi, mlijeko i mliječne prerađevine, slatko i kiselo zelje, grah, grašak, krumpir, ukiseljeno povrće itd. Kruh se pekao u krušnoj peći većinom od kukuruznog brašna, pomiješanog sa raženim, koje je služilo kao ljepilo da se kruh ne drobi. U krušnoj peći peklo se odjednom po desetak hljebova kruha, dovoljno za čitav tjedan. Bijeli kruh (kao kovrtanj) pekao se uglavnom za blagdane (Božić, Uskrs, Tijelovo) kao i digani kolači sa orasima i makom, štrudle sa sirom i jabukama i kašom. Za dnevni doručak spremili su se većinom kukuruzni žganci sa mlijekom ili vrhnjem, preliveći otopljenim čvarcima. Svinjsko meso jelo se za napornijih poljskih radova, sa prilogom od kuhanog ili pečenog graha, uz kukuruzni kruh i salatam od krastavaca, paprike i zelja iz salamure. Pripremanje mekog i suhog sira (prge) iz obranog mlijeka bila je također jedna od malih "industrijskih" grana u okviru domaćinstva.

Isto tako pripremao se i maslac. Nakon određenog stajanja slatkog mlijeka u zemljanim ćupovima, digla se mliječna mast na površinu, obrala iz ćupova i "tukla" u mutilici sve dok se masa nije ukrutila i tako dobio maslac i sirutka. Sirutka je služila za hranu za svinje, a maslac za pripremu kolača i torti obično u svatovima i za crkvene blagdane. Pšenično brašno služilo je, pored kovrtanja i za pripremu domaćih rezanaca kao prilog juhi. Tijesto se sukalo drvenim sukačem i pravili valjušci (trganci), koji su služili za razna jela kao prilozima.

Pušači su po vrtovima sadili domaći duhan zvan "Arnaut". Listovi su se sušili, rezali na dasci i smjesa se motala u cigaret papir i tako se na domaći način dobivale cigarete, često zamatane i u novinski papir. Duhan su uglavnom stariji ljudi pušili iz lule.

Pored prehrambenih namirnica proizvodilo se na "industrijski" način i bučino ulje od suhih bundevskih koštica. Osušene koštice tukle su se u drvenoj stupi. Dobivena smjesa kuhala se uz dodatak vode u velikom loncu, u kojem je ulje isplivalo na površinu i cijedenjem kroz sito odvajalo od taloga, te takvo koristilo za mašćenje kuhanog graha, svježih salata itd. Očišćene tikve od koštica služile su kao stočna hrana za svinje. Prehrambeni artikli u zadrugi proizvodili su se za ukućane a tekstilni i kožni kupovali u dućanima i na sajmovima (cipele, odijela, haljine).

Glavari zadruga, japica i mamica, imali su glavnu riječ u podjeli tih dobara za pojedine članove zadruga, nastojeći da većina njih bude zadovoljna. Pravednu raspodjelu nije moguće sasvim postići, pa je ponekad dolazilo i do razmirica, koje su izjedale zadrugu iznutra i vodile postepenom raspadu.

Novorođena djeca povećavala su prirodni priraštaj zadrugara, ali isto vladalo je i veliki mortalitet djece oko 1900. godine izazvan virusom griže odnosno dizenterijom, koja je u to vrijeme kod mlađeg naraštaja harala s epidemiološkim posljedicama. Za tu bolest koja se zvala i krvavi proljev nije bilo u ono vrijeme

djelotvornog lijeka. U zadruzi Mrazovih od te je bolesti umrlo desetero djece u dobi od 10 do 14 godina.

Stalne razmirice oko raspodjele prihoda i učešće u troškovima među užim obiteljima, dugovi u koje je zadruga upala kupnjom zemljišta i suvremenijeg inventara kao oruđa za rad (runjač, vaga, plugovi, drljače itd.) stvarale su kod nositelja uže obitelji sve težu situaciju, podgrijanu stalnim svađama među braćom i snahama. Glavar zadruge Franjo, sa suprugom Jalžom zbog bolesti i starosti nisu u stanju uspostaviti normalne odnose između članova zadruge, stoga pojedine obitelji napuštaju zadrugu, kupujući zemljišta za gradilišta budućih domova, dok se poljoprivredno zemljište dogovorom ili sudskom nagodbom, pa i parnicom podijelilo među zadrugare. Stanje općenitog raspada zadruga vlada u čitavoj hrvatskoj, pa i šire u Evropi što uzrokuje i agrarna kriza (1873.-1895.) zbog uvoza jeftinijeg američkog i ruskog žita, koja ruši cijenu domaćih proizvoda i onemogućuje prodaju domaćeg žita po rentabilnim cijenama za seljaka. Cijene reprod materijala i opreme se ne smanjuju. Takovo stanje na tržištu traje u nedogled te zbog dispariteta uvoznih i domaćih cijena, seljačka domaćinstva nisu u stanju podmiriti svoje obaveze po kreditima, te većina kućnih zadruga odlazi u stečaj. Kao kupci raslojenih i raspadnutih zadruga javljaju se uglavnom stranci; Austrijanci, Nijemci, Mađari, Židovi, Česi itd, dok hrvatski seljaci odlaze "trbuhom za kruhom", u strane zemlje, a naročito u Ameriku (SAD).

Nastojanje vlade u sprečavanju raspada zadruga

Kako bi Austrougarska koliko-toliko zaustavila postojeće negativne trendove u poljoprivredi, i spriječila odlazak poljoprivrednika u strane zemlje, Vlada 1851. i 1858. godine propisuje Zakon o ograničenju smanjenja zadružne imovine na način da se zemljište može smanjiti samo do određenog minimuma. Tim Zakonom Banska vlada Hrvatske obavezuje sve zadruge da ne usitnjavaju svoje posjede, no zbog sve nepovoljnije situacije na selu izazvanom svjetskom ekonomskom krizom. Ovaj zakon de facto nije bilo moguće primijeniti, te Sabor Hrvatske, Slavonije i Dalmacije donosi 1870. godine novi zakon, koji unatoč svemu dopušta diobu kućnih zadruga, pa članovi zadruge kao suvlasnici zadružne imovine mogu sami raspolagati svojim "idealnim" dijelom imovine i na temelju njega se pojedinačno zaduživati kod banaka i kreditnih zadruga u visini svog idealnog dijela, nakon što podnesu zahtjev o razvrgnuću zadružne imovine.

Po zakonu iz 1870. godine zadrugari mogu raspolagati svojim idealnim dijelom i oporučno, tj. onim dijelom koji im je putem oporuke ostavio glavar zadruge. Postupci raspada kućnih zadruga proizveli su kod zadrugara pravu zbrku. Zadruge pravno nestaju. Kako bi država nakon svih neuspjeha učinila posljednji potez u cilju raspada zadruga, donosi novi zakon 1889. godine kojim zabranjuje zadrugarima samostalno raspolaganje i idealnim dijelom zadružne imovine po vlastitoj želji, nego samo onda ako njegov zahtjev prihvati natpolovična većina

svih članova zadruge. Ni ovaj se Zakon nije održao te je 1910. godine ukinut silom prilika pa Vlada donosi iste godine novi zakon koji u potpunosti legalizira raspad kućnih zadruga.

4. Raspad Mrazove kućne zadruge

Izneseni podaci o nastaloj konfuziji o raspadu kućnih zadruga, bilo vanjski ili unutarnji, te opće teško stanje u društvu, učinili su da se većina kućnih zadruga raspala još i prije donošenja Zakona iz 1910. godine pa tako i Mrazova. Prvo, 1905. godine iz zadruge izlazi sin Ilija sa suprugom i djecom, te podiže novu kuću na kućnom broju 380 u predjelu zvanom Husovci. Za otpremninu dobiva oko 5 jut. zemljišta i vinograd u Plavšincu sa oko 550 čhv, gdje sagradi i novu klijet. Nedugo zatim nakon Ilije, oko godine 1910. zadrugu napuštaju braća Jakob i Đuro s obiteljima te odlaze u kupljene kuće; Jakob u predio "Kuščarovec", a Đuro u predio "Doljni kraj." Na starini, zadruge na kućnom broju 207 ostaje najmlađi brat Šimun, sa suprugom i troje djece, te bivšim glavarima, ocem Franjom i majkom Jalžom. Šimun se temeljom oporuke u dogovoru s braćom obavezao doživotno uzdržavati svoje roditelje, koji su mu ostavili kuću sa oko 5 jutara zemlje, vinograd bez klijeti s oko 550 čhv, na kojem i on sagradi novu klijet. Prilikom diobe braća se jedino nisu mogla suglasiti oko "podjele" duga bivše zadruge, nastalog po osnovi kredita preuzetog ranije od Hrvatske štedionice d.d. Koprivnica, koji je kao zalog teretio naslijeđene nekretnine Đure Mraza u iznosu od 1630 kruna. Đuro je u ime tog duga dobio staru goričnu klijet, što ostala braća nisu dobila, pa su si klijeti odlaskom iz zadruge sami pravili. Ali Đuro dobivenom starom klijeti nije bio zadovoljan. Zadovoljna podjelom zadružne imovine nije bila ni Bara ud. Capara, kći pokojnog Jakoba, te i ona protiv Šimuna podiže tužbu za iznos od 82 kruna i 30 filira. Barina i Đurina tužba datiraju od 24. Kolovoza 1915. pod brojem 1663-Z. Zbog dugog sudskog procesa koji ni za Austrougarske nije bio okončan već je riješen brisanjem dugova seljaka u Kraljevini SHS Uredbom iz 1936. godine. Zbog tužbi i drugih parnica, braća su bila u međusobno lošim odnosima sve dok 1936. država nije seljaka oslobodila starih dugova, onih još iz austrougarske monarhije.

5) Potomci glavara kućne zadruge Mraskovih, djelomično s fotografijama, sve do šukununuka

Glavari zadruge: Franjo Mraz (1841-1913)

Jalža Mraz (1844-1913)

Sinovi i snahe

Jakob Mraz 1863.-1921.	Ilija Mraz 1869.-1943.	Đuro Mraz 1872.-1949.	Šimun Mraz 1875.-1931.
Agata Mraz 1868.-1925.	Tereza Mraz 1874.-1942.	Margareta Mraz 1879.-1952.	Monika Mraz 1882.-1944.

Unuci i unuke

Bara Mraz, ud. Capara 1886.-1989.	Ivan Mraz 1892.-1986.	Mara Mraz ud. Bardek 1903.-1964.	Franjo Mraz 906.-1941.
--------------------------------------	--------------------------	-------------------------------------	---------------------------

Tereza Mraz, ud. Filipović 1894.-1932.	Ana Mraz, ud. Tropšek 1908.-1996.	Josip Mraz 1915.-1994.
---	--------------------------------------	---------------------------

Praunuci i praunuke

Marija Capara, ud. Dolenc 1910.-1984.	Anka Filipović, ud. Gabaj 1918.-1990.	Franjo Bardek 1920.-1983.
Stjepan Capara 1915.-1997.	Ivan Filipović 1922.-1944.	Viktorija Bardek, ud. Mustafa 1921.-2007.

Ankica Mraz, ud. Bradač 1933.- / Ivan Tropšek, 1935.-2010. / Anđelka Tropšek, ud. Eduć 1943.-
Božica Pobi, ud. Puklavec 1954.- / Stjepan Mraz, 1937.- / Marija Mraz, ud. Belec 1919.-1990.
Anka Mraz, ud. Bosanović 1925.-1997.

E) Šukununuci i šukununuke

Božica Dolenc ud. Torčić 1931.-1987. / Nevenka Dolenc ud. Kallay 1936.- / Željko Dolenc 1936.-
Milica Gabaj, ud. Bajsić 1937.- / Branko Gabaj 1939.- / Zdravko Gabaj 1941.-2010. / Branko Belec
1939.- / Ivica Mraz 1955.-1986. / Ivica Bosanović 1948.- / Branko Bosanović 1950.- / Vlasta Bardek
ud. Sovina 1948.-2004. / Đurđa Bardek 1952.- / Milan Mustafa 1939.- / Željko Mustafa 1942.- /
Marija Mustafa 1944.- / Lidija Bradač, ud. Trojak, 1951.- / Damir Brčić 1960.- / Nino Brčić 1967.- /
Milan Tropšek 1960.- / Mirjana Tropšek ud. Blažek 1961.- / Jasna Eduć, ud. Fijan, 1964.- / Krunoslav
Puklavec / Sanja Mraz, ud. Ružman, 1963.-

Iz ovog prikaza potomstva glavara kućne zadruge Mraz Franje i Jalže proizlazi da je Šimuno-
novo potomstvo najbrojnije do nivoa šukununuka (20), zatim Ilijino (16), Đurino (10) i
Jakovo (8). Postupno nestajanje prezimena Mraz u Hlebinama uslijedilo je zbog većinskog ra-
đanja ženske djece. Danas u Hlebinama nema baš niti jednog prezimena Mraz iz nekadašnje
zadruge Mrazovih. Da se prezime Mraz u Hlebinama ipak ne ugasi, priroda je podarila jednu
drugu rodoslovnu granu, koja nije pripadala kućnoj zadruzi o kojoj je riječ. Porijeklo je to
Milana Mraza, bratića glavara zadruge Franje. Milan Mraz, vrsni muzičar i crkveni orguljaš,
imao je sina Ivana, ovaj sina Josipa i unuka Kristijana, koji nose prezime Mraz.

ZAKLJUČAK

Može se zaključiti da je postojanje kućnih zadruga u Hrvatskoj za vrijeme Austrougarske monarhije imalo pozitivnu ulogu u razvoju i unapređenju poljoprivredne proizvodnje. Kupnjom i zamjenom malih parcela od sitnih seljaka znatno su povećani posjedi obradivih površina kućnih zadruga, povećan je stočni fond, unaprijeđen inventar dolaskom obrtnika u selo, povećana je i zdravstvena zaštita stanovništva, jer su u selo određene dane dolazili i liječnici. Učitelji su u Hlebine, najprije vojni, a onda i civilni, održavali nastavu po većim privatnim kućama, sve dok nije podignuta zgrada škole 1830. godine. Crkva Sv. Katarine podignuta je 1834. godine, otvorene su trgovine sitničarijom i razni obrti neophodni za seljačke potrebe. Umjesto kuća od pleteranice su nove zidanice, selo se širilo novorođenima i novo pridošlim došljacima iz svih krajeva Podravine, Zagorja i Međimurja. Hlebine su tako od 1700. do 1890. godine narasle s 300 na 2018 žitelja i 400 domaćinstava. (Danas broje tek oko 1400 žitelja). Rekord u demografskoj obnovi doživjele su 1921. godini sa 2094 stanovnika i nešto preko 400 domaćinstava. Od te godine do danas broj žitelja neprekidno se smanjuje. Kućne zadruge njegovale su domoljublje, rodoljublje i vjeroljublje.

LITERATURA:

Željko Mataga, Seljak i zadruga, Prosvjeta Bjelovar, 1955.

Željko Obad, Seljačke obiteljske zadruge, Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1992.

Dragutin Feletar i Ivan Pakasin, Hlebinsko zadrugarstvo, Hlebine, 1984.

Suradnica u istraživanju:

Ana Brunec, Ledinska 6b, Koprivnica

KAZIVAČI: Nekadašnji članovi kućne Zadruga i njihovi potomci

Josip Mraz, Hlebine, ul. Gajeva 81

Ivan Mraz, Hlebine, ul.M. Gupca

Ana Tropšek, ud. Pobi, Hlebine, ul. M. Gupca

Bara Capara, Hlebine, ul.Bana Jelačića

Milan Mustafa,Ivan Bosanović, Hlebine

Marija Bradač,Hlebine

Ivan Bosanović, Hlebine

Đurđa Bardek, Koprivnica

Nevenka Kallay, Zagreb

Željko Dolenc, Zagreb